

Zrno i to zrníčko – pohádky o růstu a rekrystalizaci

Petra Maierová¹

Petr Jeřábek², Ondrej Lexa^{1,2}, Karel Schulmann¹

¹ Centrum pro výzkum litosféry, Česká geologická služba

² Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Obsah

- I. Úvod
- II. Deformace granulárního materiálu
- III. Jak se mění velikost zrna
růst, rekrystalizace, piezometry, hraniční hypotéza, pinning
- IV. Jihočeské granulity
- V. Modely

Jak to bylo, pohádko?
Zabloudilo kuřátko

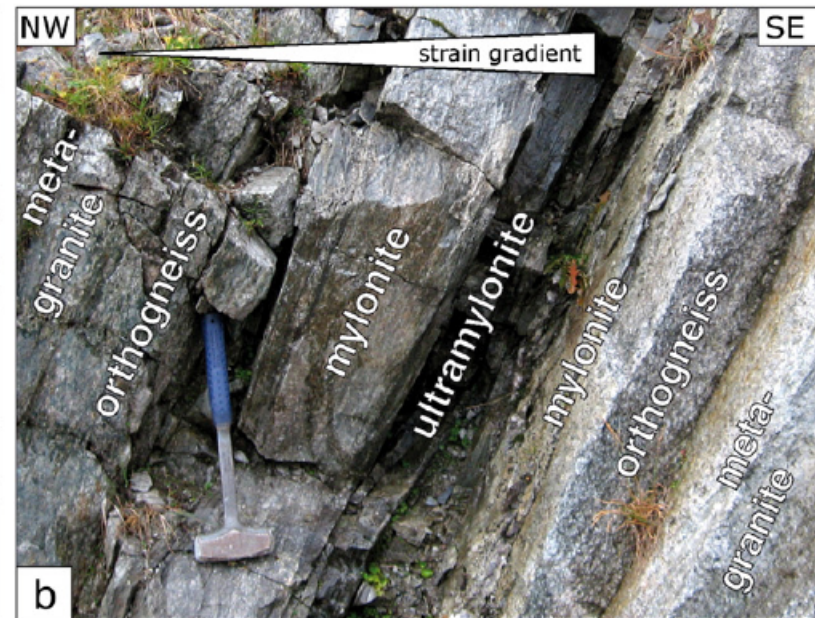
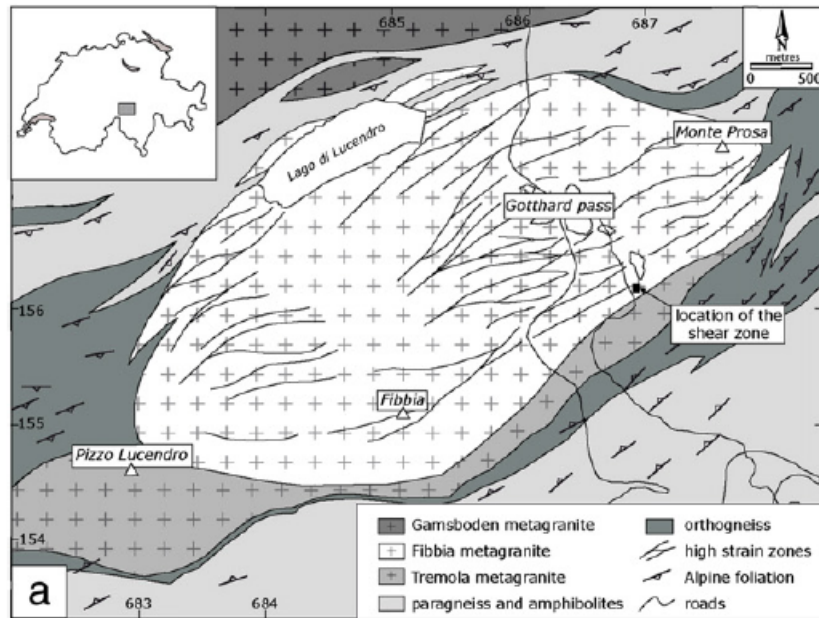
za zahradou mezi poli,
pípá, pípá, nožky bolí.

1. Úvod

Mechanické vlastnosti horniny významně souvisí s průměrnou velikostí zrn.

Příklad:

deformační zóna v původně žulovém masivu v centrálních Alpách [Oliot et al. 2013]

1. Úvod

metagranit a ortorula – málo deformované, velké zrno
mylonit, ultramylonit – významná deformace, malé zrno

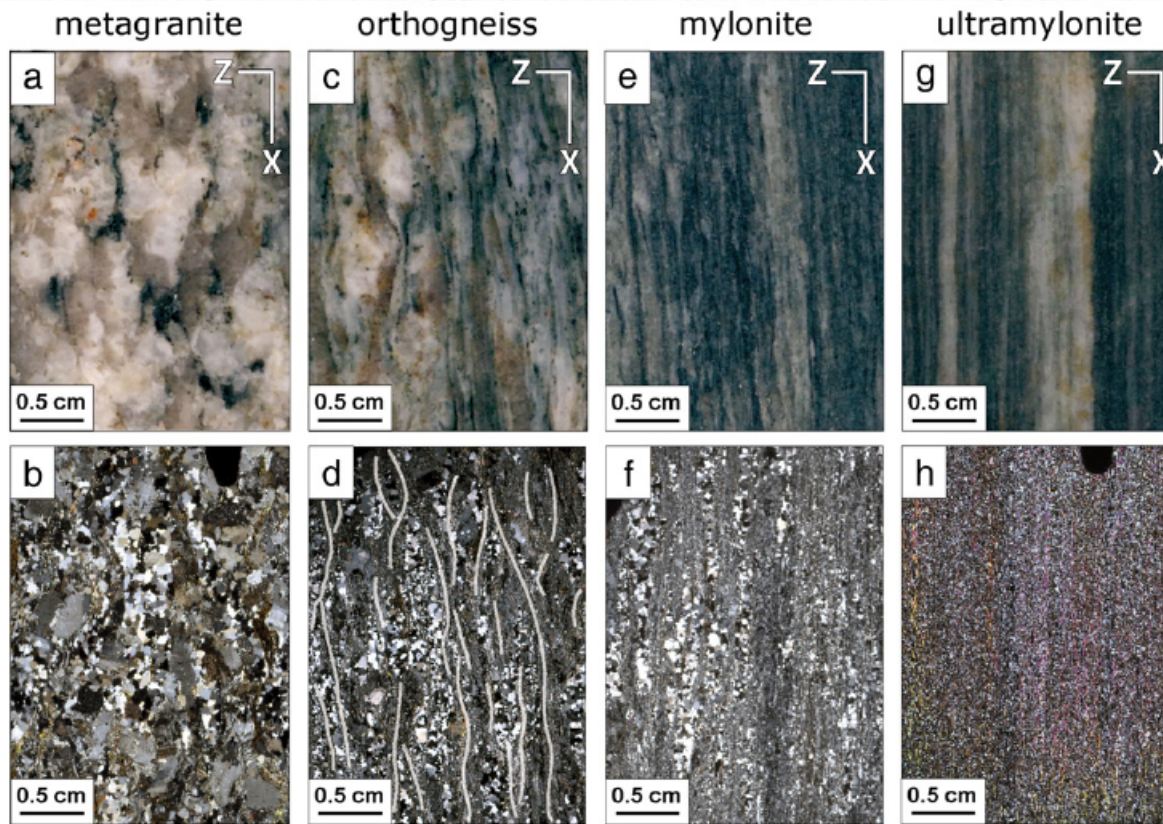

Fig. 2. Pictures of the four studied samples (top) and related cross-polarized microphotographs (bottom), showing the textural and microfabrics evolution throughout the shear zone: Got06-A: the weakly deformed metagranite, Got06-B1: the orthogneiss, Got06-B3: the mylonite and Got06-C: the ultramylonite. In the orthogneiss, the anastomosed fine-grained plagioclases-rich shear bands, wrapping around recrystallized Qtz_{17} - and Kfs_{17} -monomineralic aggregates, have been highlighted by white lines (Fig. 2f). Note the transition in the strain gradient from a weakly deformed isotropic texture (Got06-A) to a layered fabric (Got06-B1 and Got06-B3) and finally a homogeneous texture (Got06-C).

1. Úvod

Deformace s prokluzováním zrn může být velmi efektivní.

Kdy k ní dochází?

Jaká velikost zrna je dostatečně malá?

Proč a jakým způsobem se mění velikost zrn?

Je možné tento děj zahrnout do modelů?

Ve vysokém obilí
bude večer za chvíli.

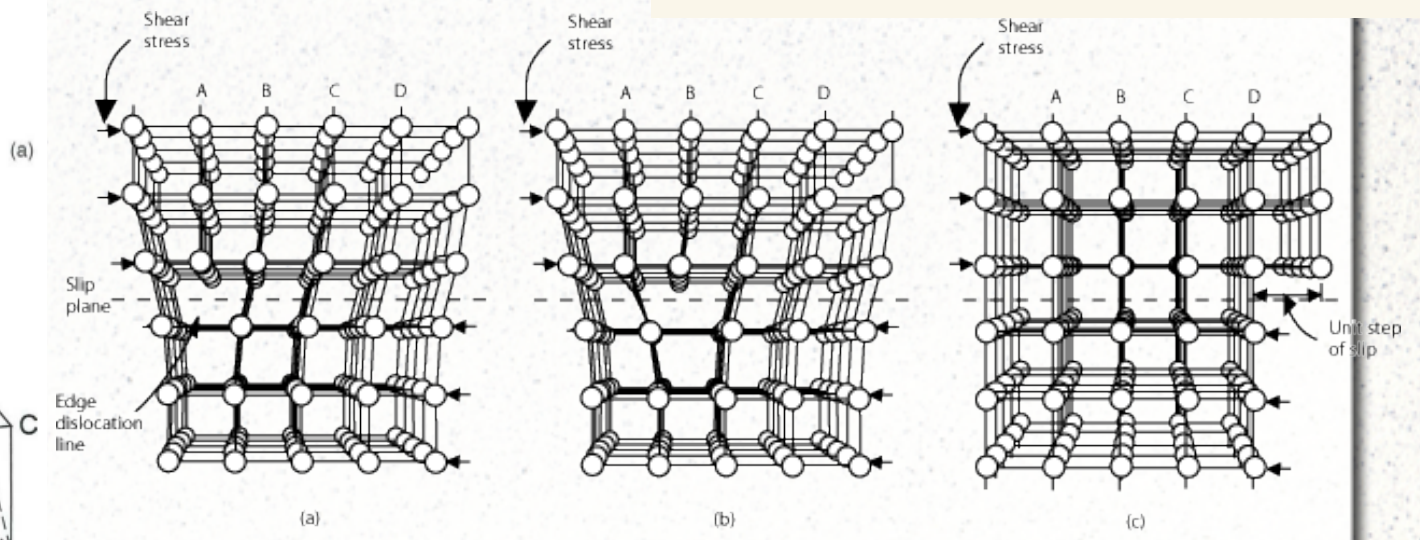
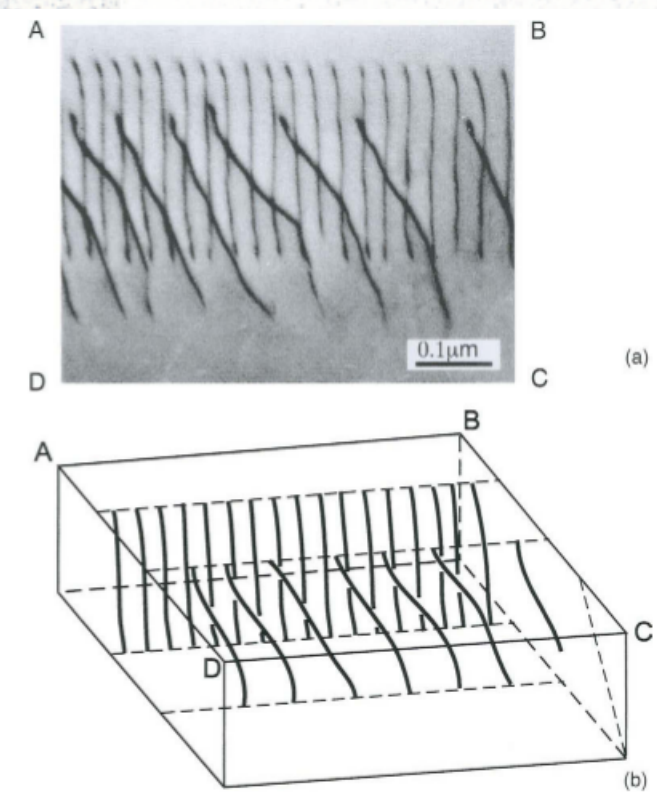
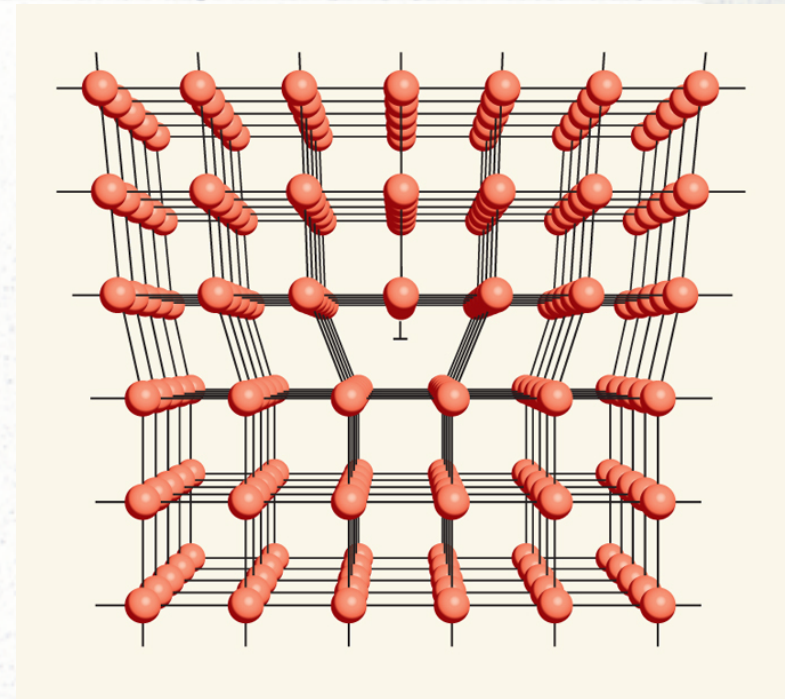
„Povězte mi, bílé ovy,
kudy vede cesta do vsi!“

II. Deformace granulárního materiálu

difuzní a dislokační tečení (creep)

dislokace

lineární vada mřížky, ale také řada vakancí
pohyb v důsledku napětí

II. Deformace granulárního materiálu

rekrytalizace – změna rozložení, tvaru a dalších vlastností zrn

migrace hranic zrn

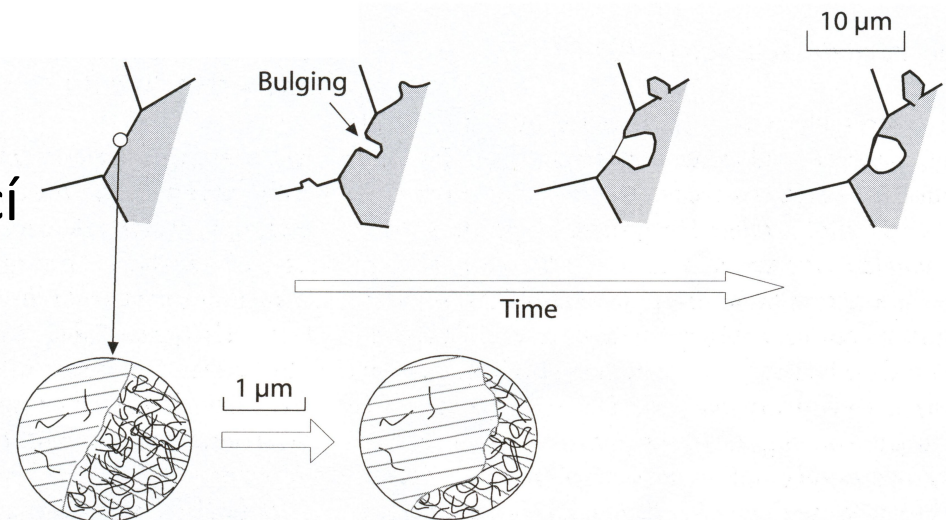
(mladá) zrna s malou hustotou dislokací rostou na úkor (starých) zrn s vysokou hustotou dislokací
=> redukce vnitřní energie

vyklenutí hranice zrn

vznikají nová malá zrna

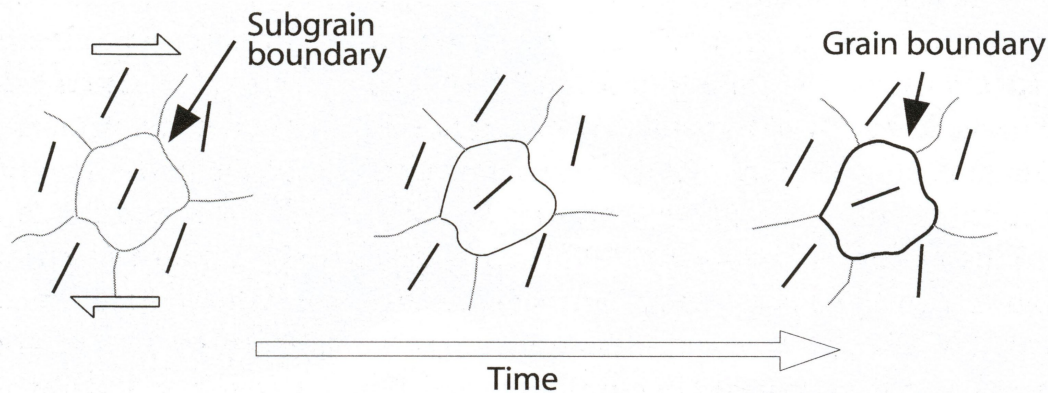
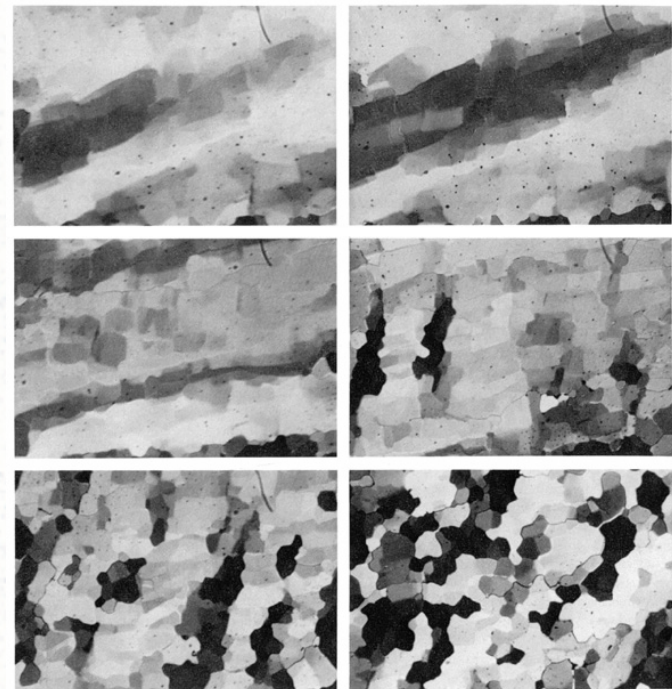
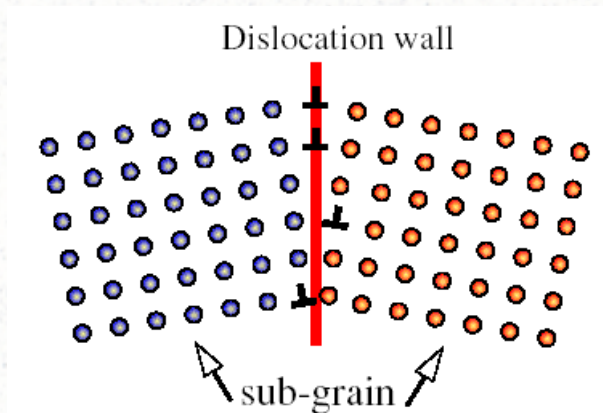
dochází k přesunu atomů/vakancí
=> mikro- i makroskopický pohyb

II. Deformace granulárního materiálu

rotace subzrn

přesun dislokací z objemu zrn na stěny uvnitř zrn, oddělují se malá zrna

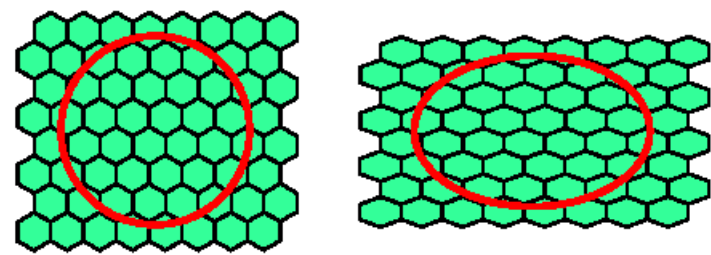
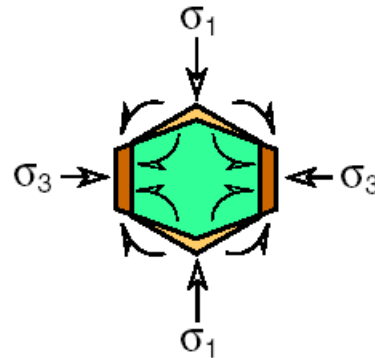
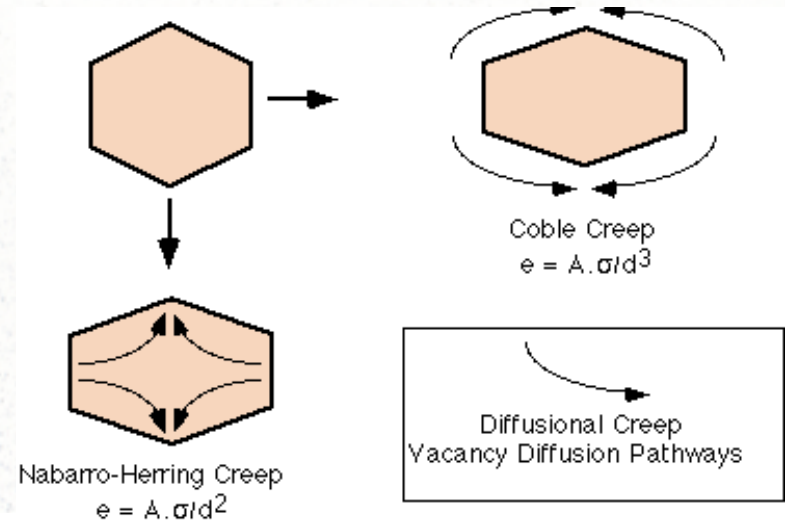

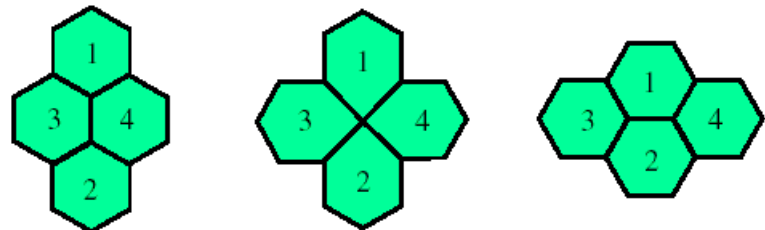
II. Deformace granulárního materiálu

difuzní tečení

přes krystalovou mřížku
nebo podél hranic zrn

prokluzování po hranicích zrn
superplasticita

II. Deformace granulárního materiálu

Makroskopický popis dislokačního a difuzního tečení

$$\dot{\epsilon} = \dot{\epsilon}_{\text{disl}} + \dot{\epsilon}_{\text{dif}}$$

$$\dot{\epsilon}_{\text{disl}} = A_{\text{disl}} \sigma^n \exp\left(\frac{-E_{\text{disl}}}{RT}\right) = B_{\text{disl}}(T) \sigma^n$$

$$\dot{\epsilon}_{\text{dif}} = A_{\text{dif}} d^{-m} \sigma \exp\left(\frac{-E_{\text{dif}}}{RT}\right) = B_{\text{dif}}(T) \sigma d^{-m}$$

$\dot{\epsilon}$ rychlost deformace

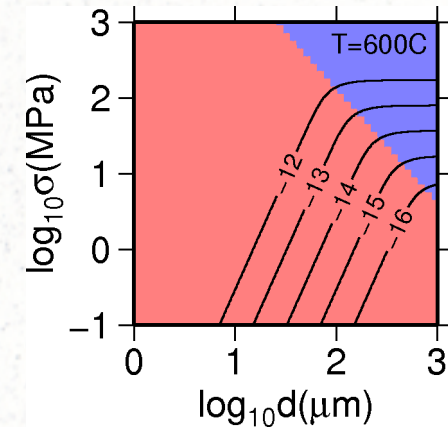
σ deviatorické napětí

d střední velikost zrna

T teplota

m, n, A, E, B parametry

R plynová konstanta

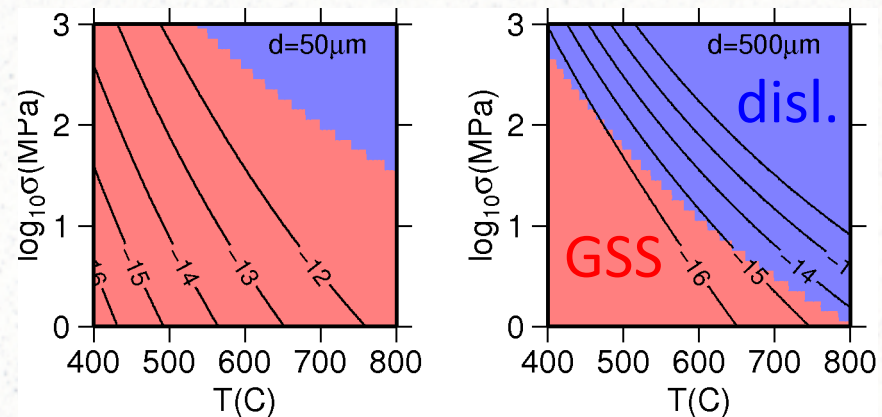

II. Vliv střední velikosti zrna

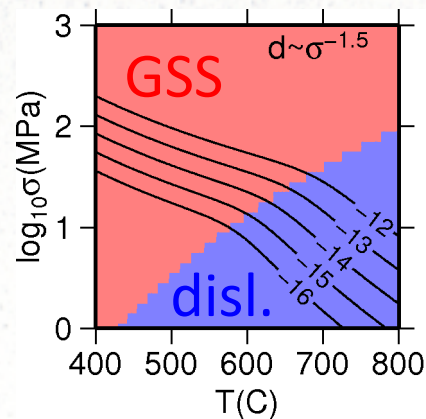
efektivita difuzního mechanismu závisí na velikosti zrna =>

grain size sensitive (GSS) creep

velikost zrna – střední, charakteristická; obecně má určitou distribuci

Zahrnutí proměnné velikosti zrna zcela změní oblast dislokačního a difuzního (GSS) tečení.

III. Jak se mění velikost zrna

- rovnováha mezi růstem a rekrystalizací
- různé způsoby rekrystalizace:
vyklenutí hranice zrn, rotace subzrn...

„Jen se zeptej ječmene,
snad si na to vzpomene.“

Kuře bloudí mezi poli,
pípá, pípá, nožky bolí.

III. Normální růst

- prostorově stejnoměrný růst střední velikosti zrn
- růst zmenšuje celkový povrch zrn
- rychlost růstu je úměrná celkové povrchové energii

$$(d^p) \dot{=} G, \text{ neboli } \dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}}$$
$$G = G_0 \exp\left(-\frac{E_G}{RT}\right), \quad p \approx 2$$

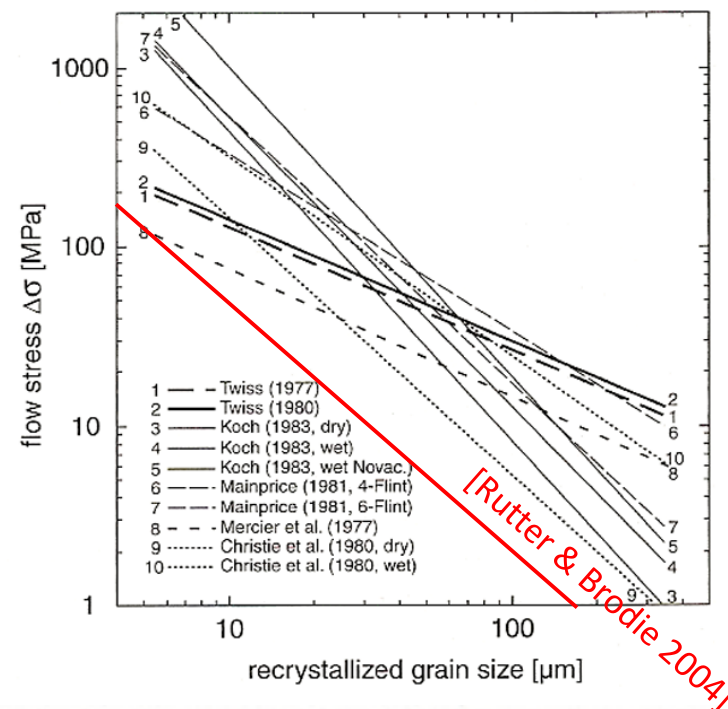
III. Paleopiezometry

rovnovážná velikost zrna při rekrystalizaci je funkcí napětí

$$d_{\infty} = D_0(T)\sigma^{-l}, \quad l \approx 0.7 - 1.5$$

teorie – rovnováha mezi mikroskopickými mechanizmy růstu a redukce velikosti zrna [Twiss 1977, Derby & Ashby 1987, Shimizu 1998 a další]

experimenty – obvykle se neuvažuje teplotní závislost

III. Hraniční hypotéza

field boundary hypothesis

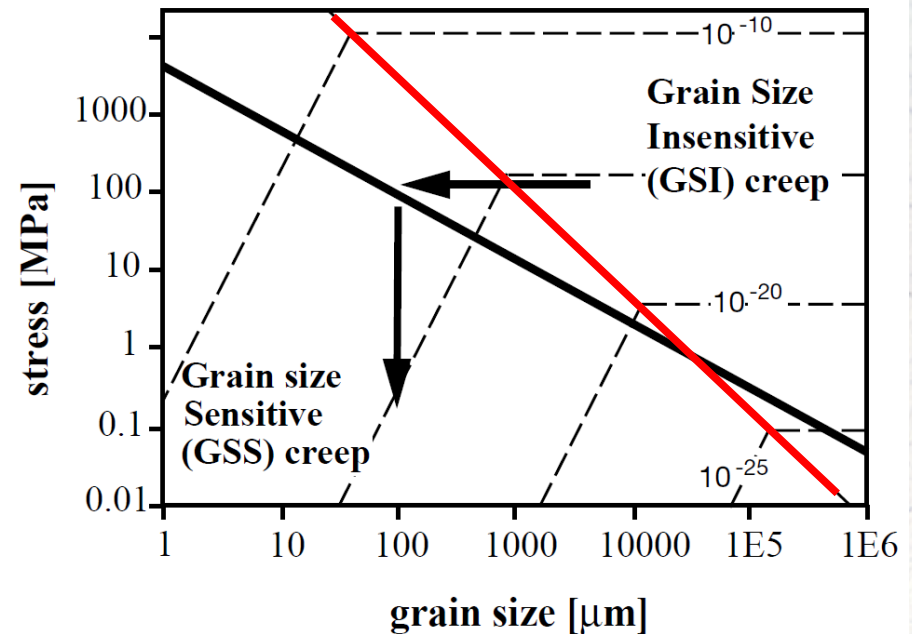
[de Bresser et al. 1998, 2001]

$$\dot{\epsilon}_{\text{disl}\infty} = \dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty}$$

$$d_{\infty} = \left(\frac{B_{\text{gss}}}{B_{\text{disl}}} \sigma^{1-n} \right)^{1/m}$$

experimentálně určené piezometry
jsou blízke hranici mezi
difuzní a dislokační oblastí

*Rekrytalizace nedokáže vést k významné GSS deformaci
a souvisejícímu změkčení materiálu.*

Fig. 1 Empirical stress versus recrystallized grain size relation (*heavy line*) for olivine extrapolated into a deformation mechanism map drawn for a temperature of 600°C.

III. Růst a rekrystalizace – ad-hoc přístup

bez růstového členu:

$$\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$$

$$\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \dot{\epsilon}_{\text{disl}\infty} = \dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty} \\ d_{\infty} = \left(\frac{B_{\text{gss}}}{B_{\text{disl}}} \sigma^{1-n} \right)^{1/m} \quad \text{hraniční hypotéza} \\ d_{\infty} = D_0(T) \sigma^{-l} \quad \text{piezometr} \\ \dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty} = \tilde{B}_{\text{gss}}(T) \sigma^{1+lm} \end{array} \right.$$

s růstovým členem:

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} d$$

$$\left\{ \begin{array}{l} d_{\infty} = \left(\frac{\epsilon_{\infty} G}{B_{\text{disl}} p} \right)^{1/p} \sigma^{-n/p} \\ \dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty} = B_{\text{gss}} \left(\frac{G \epsilon_{\infty}}{p B_{\text{disl}}} \right)^{-m/p} \sigma^{1+nm/q} \end{array} \right.$$

III. Termodynamický přístup

- velikost zrna je „paleowattmetr“, je funkcí vykonané práce [Austin & Evans 2007, Rozel et al. 2010]
- práce vnějších sil $\sigma : \dot{\epsilon}$ se částečně disipuje a částečně ukládá do vnitřní energie (vznik hranic zrn)

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - f \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d^2 (\sigma : \dot{\epsilon}_{\text{disl}}), \quad f \in [0, 1]$$

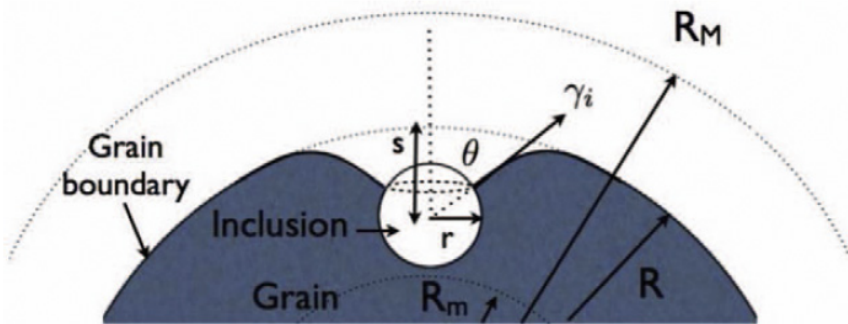
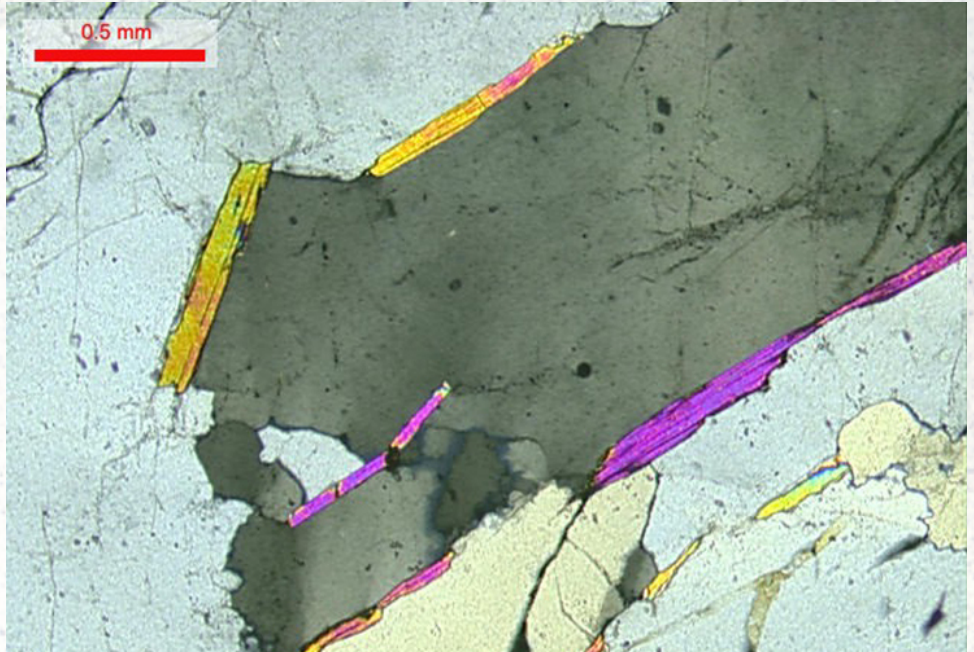
$$d_{\infty} = \left(\frac{3\gamma G \lambda_2}{p f B_{\text{disl}} \lambda_3} \right)^{\frac{1}{p+1}} \sigma^{-\frac{n+1}{p+1}}$$

$$\dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty} \approx \sigma^{1+m \frac{(n+1)}{(p+1)}}$$

III. Zener pinning

- “přišpendlení” hranice zrn k částicím jiného materiálu
- brání volnému růstu zrn

=> rozšíření termodynamického přístupu o vliv příměsi
[Bercovici & Ricard 2013]

III. Zener pinning

[Bercovici & Ricard 2013, Apendix A–H]

2 rovnice pro velikost zrna

$$\dot{d}_i = \frac{G}{p d_i^{p-1}} Z_i - f(1 - f_r) \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d_i^2 (\sigma_i : \dot{\epsilon}_{\text{disl}}) Z_i^{-1} \quad f, f_r \in [0, 1]$$

člen odpovídající pinningu

$$Z_i = 1 - \frac{3\lambda_4}{160\lambda_2} (1 - \phi_i) \left(\frac{d_i}{r} \right)^2$$

je funkcí hrubosti r rozhraní mezi zrny různého složení

$$\dot{r} = \frac{\varphi G_r}{q r^{q-1}} - \frac{f_r}{\gamma_r \varphi} r^2 (\bar{\sigma} : \dot{\epsilon})$$

$$\varphi = 3\phi_1\phi_2 = 3\phi(1 - \phi)$$

$$\bar{\sigma} = \phi\sigma_1 + (1 - \phi)\sigma_2$$

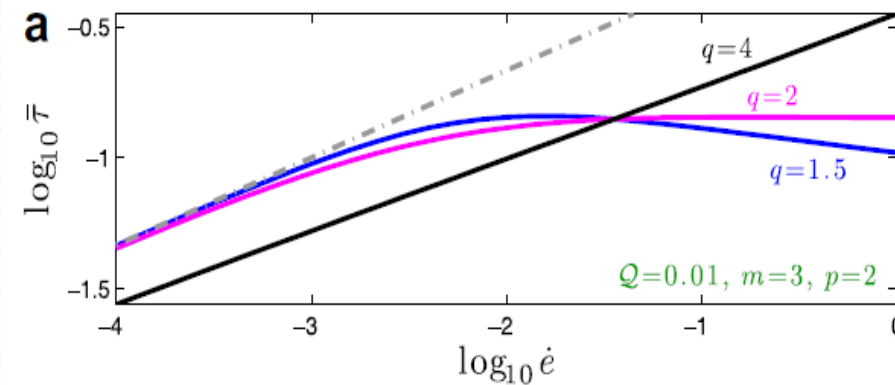

„Pověz, milý ječmínku,
jak mám najít maminku?“

Ječmen syčí mezi vousy:
„Ptej se pšenic, vzpomenou si!“

III. Zener pinning

- rovnovážná velikost zrna menší než pro jednosložkový systém
- hrubost rozhraní se mění i difuzní deformací
- nelineární vztah napětí–rychlost deformace v závislosti na q

$$\dot{d}_i = \frac{G}{p d_i^{p-1}} Z_i - f(1 - f_r) \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d_i^2 (\sigma_i : \dot{\epsilon}_{\text{disl}}) Z_i^{-1}$$

$$Z_i = 1 - \frac{3\lambda_4}{160\lambda_2} (1 - \phi_i) \left(\frac{d_i}{r} \right)^2$$

$$\dot{r} = \frac{\varphi G_r}{q r^{q-1}} - \frac{f_r}{\gamma_r \varphi} r^2 (\bar{\sigma} : \dot{\epsilon})$$

III. Shrnutí

$$\dot{d} = -\frac{\dot{\epsilon}_{\text{tot,disl}}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$$

→ hraniční hypotéza **(FB)** $\dot{\epsilon}_{\text{disl}\infty} = \dot{\epsilon}_{\text{gss}\infty}$
→ piezometr **(Pie)** $d_{\infty} = D_0(T)\sigma^{-l}$

růst–rekrytalizace **(GRX)**

$$\dot{d} = \frac{G(T)}{p d^{p-1}} - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} d$$

termodynamický přístup **(Th)**

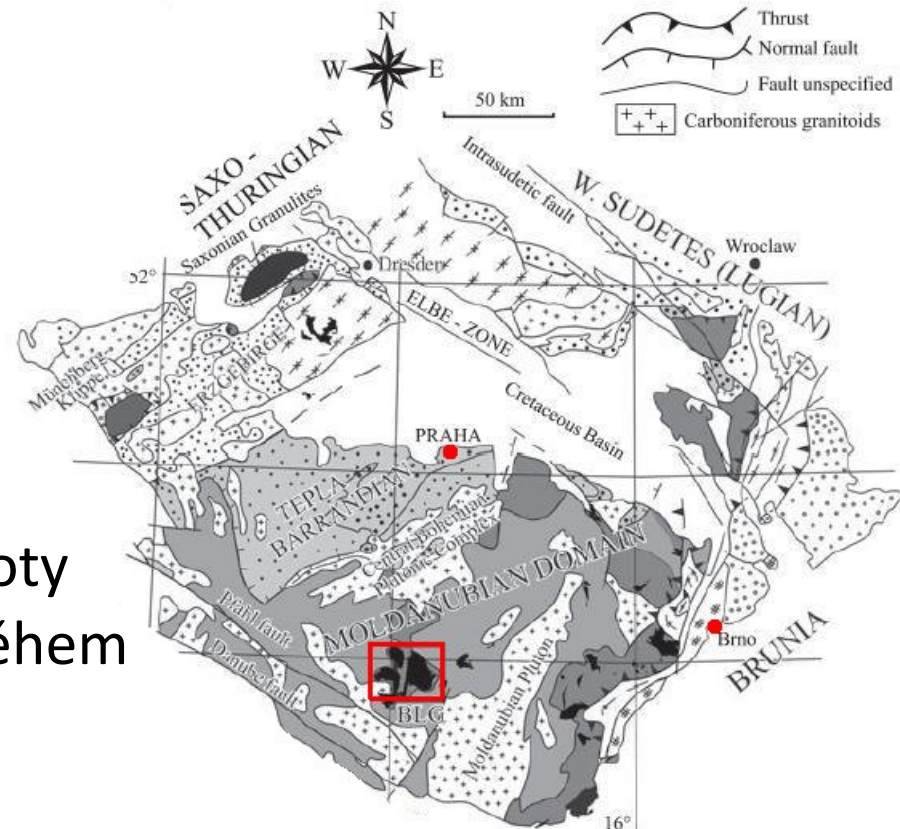
$$\dot{d} = \frac{G(T)}{p d^{p-1}} - A(T) \dot{\epsilon}_{\text{disl}} : \sigma d^2$$

termodynamický přístup se Zenerovým pinningem **(ThZ)**

$$\dot{d} = \frac{G(T)}{p d^{p-1}} Z - \tilde{A}(T) \dot{\epsilon}_{\text{disl}} : \sigma d^2 Z^{-1}$$

IV. Jihočeské granulity

- světlé horniny: křemen, živce
- výstup z hloubky ~50 km a teploty >800 °C do ~20 km a ~700 °C během několika milionů let
- výstup řízen gravitací – diapirismus

[Franke 2000]

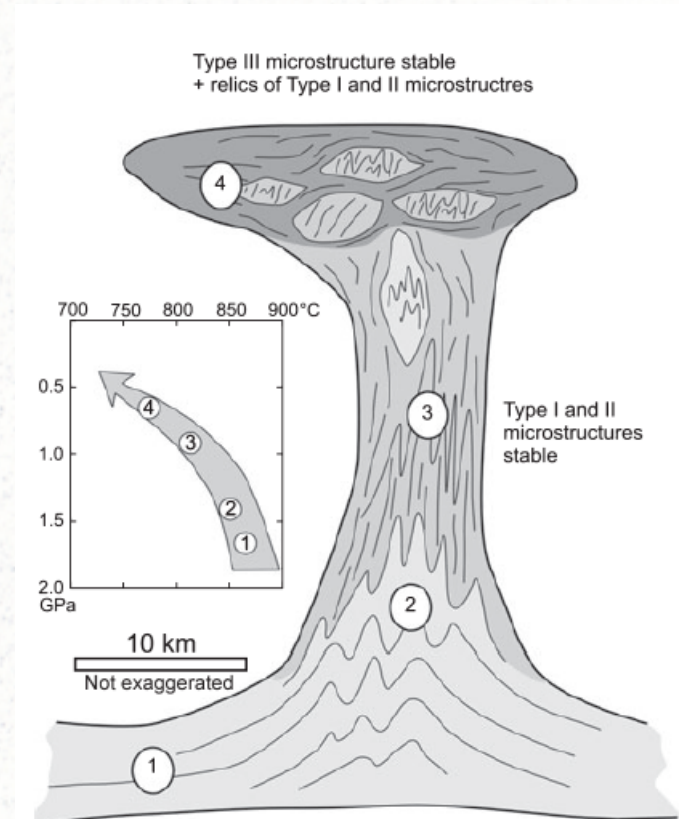
IV. Jihočeské granulity

Tři typy mikrostruktur:

S1: velká zrna (až 1000 μm) živce, dislokační tečení

S2: jemnozrnná struktura (ultramylonit, zrna $<50 \mu\text{m}$), difuzní deformace s prokluzováním zrn usnadněným přítomností taveniny, tzv. granulitová mikrostruktura

S3: hrubozrnná ($\sim 100 \mu\text{m}$) struktura, dislokační tečení

[Franěk et al. 2011]

IV. Jihočeské granulity

Je možné změnou podmínek (teplota, napětí, rychlost deformace) vysvětlit pozorované mikrostruktury a jejich změnu?

Kuře pípá u pšeníc,
nevědí však také nic:

„Milé kuře, je nám líto,
ptej se žita, poví ti to!“

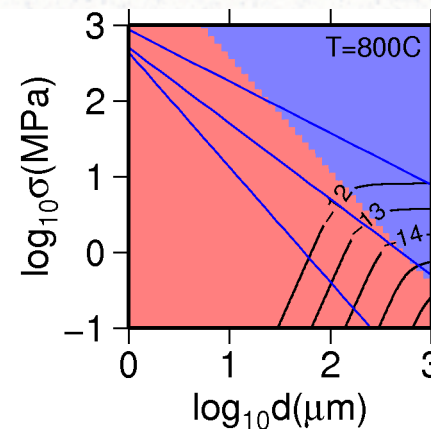
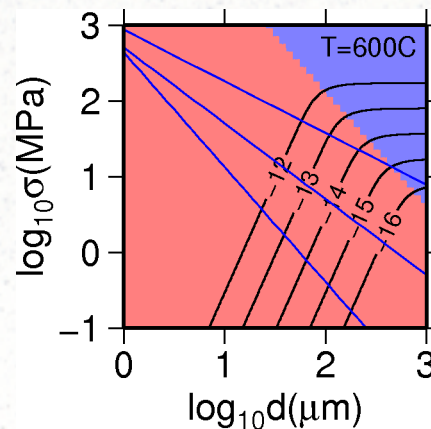

V. Modely – parametry

- integrace rovnic v čase metodou RK4
- reologické vztahy pro **živec**; $n=3$, $m=3$
[Ranalli 1995, Rybacki & Dresen 2000]
- rovnice pro růst [Dresen et al. 1995], $p=2.6$
- charakteristický strain $\epsilon_{\infty}=1$
- piezometry [Twiss 1977, Post & Tullis 1999]
=> „průměrný“ piezometr

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} d$$

$$\dot{d} = -\frac{\dot{\epsilon}_{\text{tot,disl}}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$$

V. Modely – parametry

Termodynamický přístup:

- f pro olivín stanovené jako závislé na teplotě, $f \sim 10^{-6} - 10^{-2}$
[Rozel et al. 2011, Bercovici & Ricard 2013]

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - f \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d^2 (\sigma : \dot{\epsilon}_{\text{disl}})$$

Zener pinning:

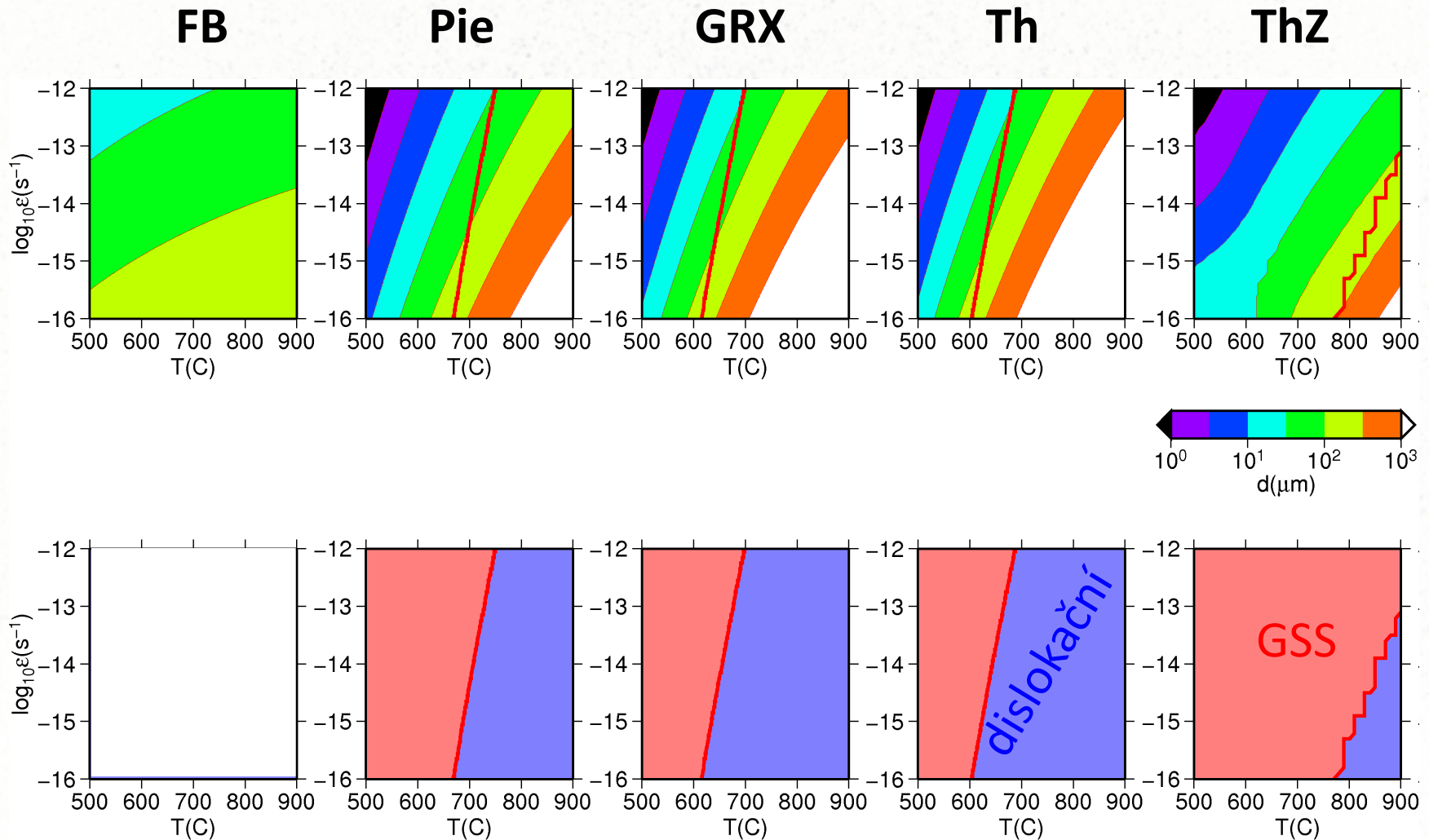
- poměr složek 60:40, mají stejné vlastnosti, ale nemísí se
- $f_r = f$, $G_r = 10^{-2} G$
- $\gamma = 1 \text{ J m}^{-2}$
- $q = 2$ (není lokalizace v rámci deformační zóny)

$$\dot{d}_i = \frac{G}{p d_i^{p-1}} Z_i - f(1 - f_r) \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d_i^2 (\sigma_i : \dot{\epsilon}_{\text{disl}}) Z_i^{-1}$$

$$\dot{r} = \frac{\varphi G_r}{q r^{q-1}} - \frac{f_r}{\gamma_r \varphi} r^2 (\bar{\sigma} : \dot{\epsilon})$$

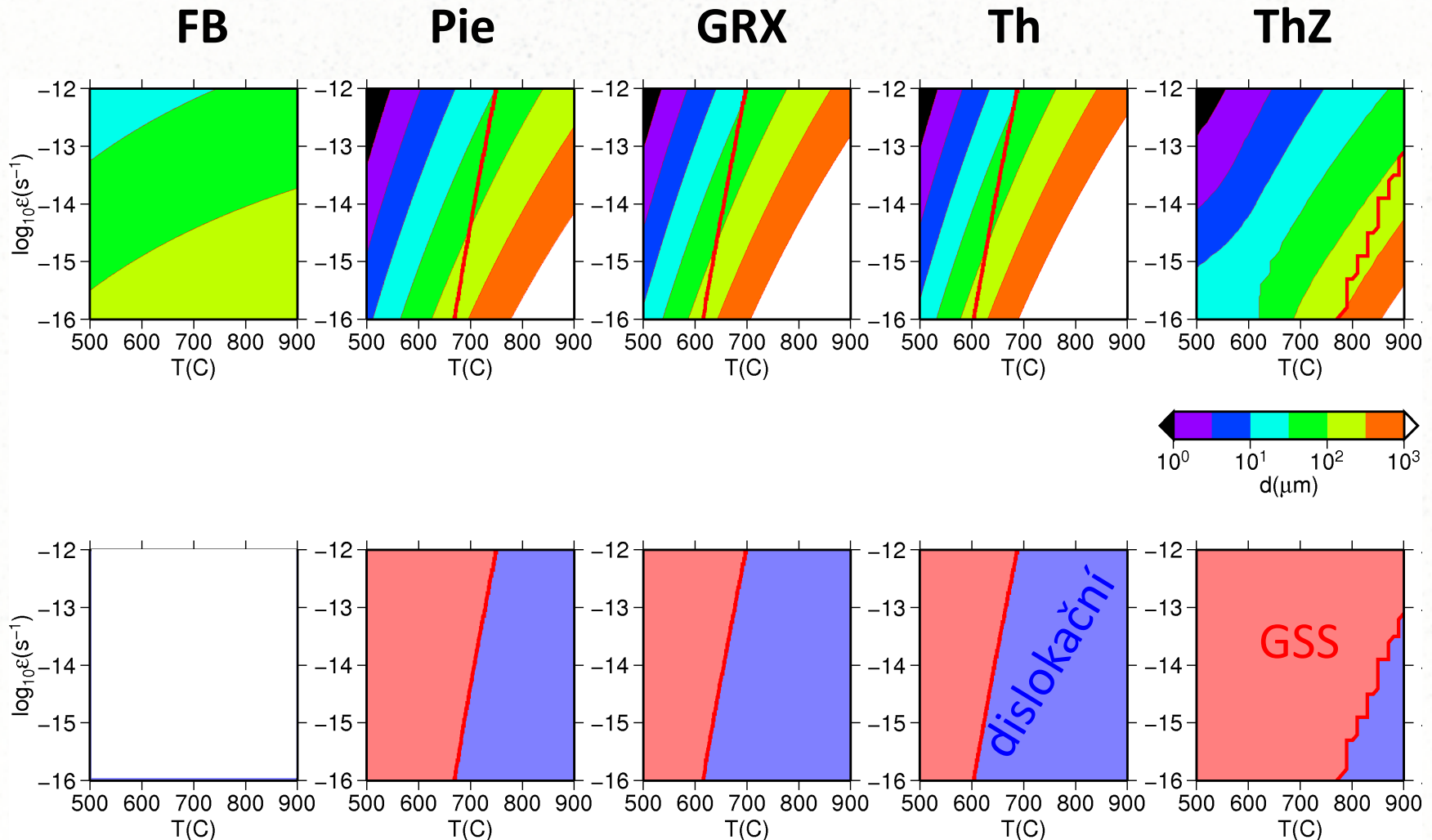
V. Modely

Rovnovážná velikost zrna

V. Modely

Rovnovážná velikost zrna

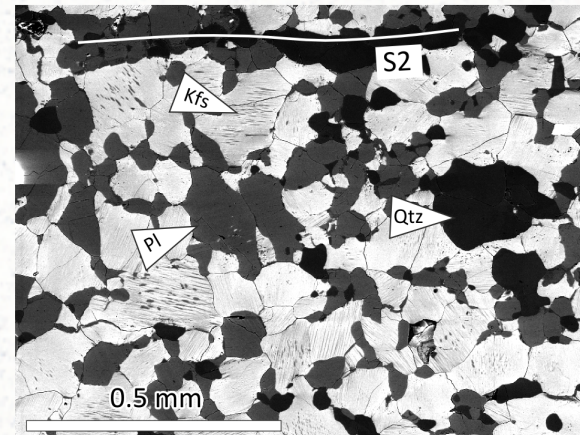
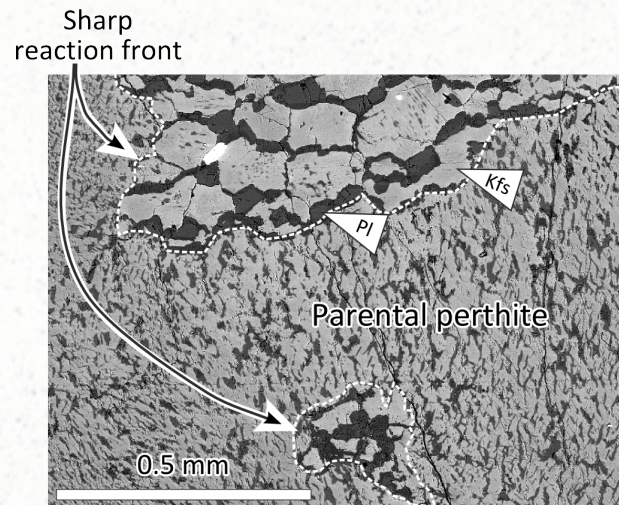

S1: velké zrna, dislokační tečení – jednosložkový systém

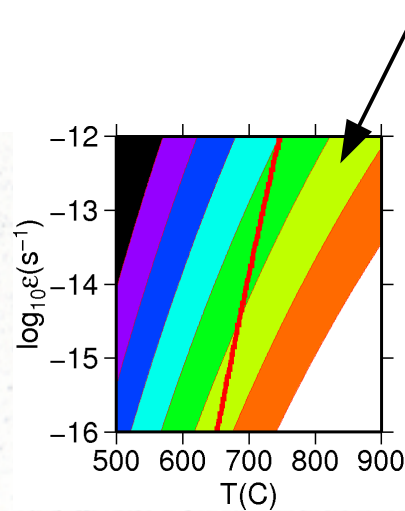
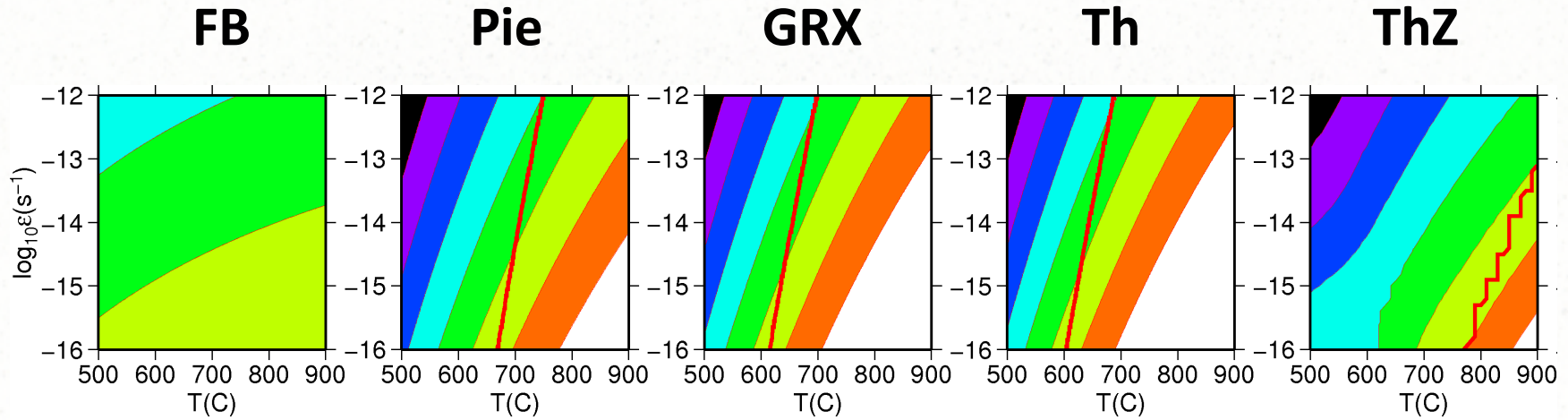
S2: malé zrna, GSS tečení – dvousložkový systém

V. Modely

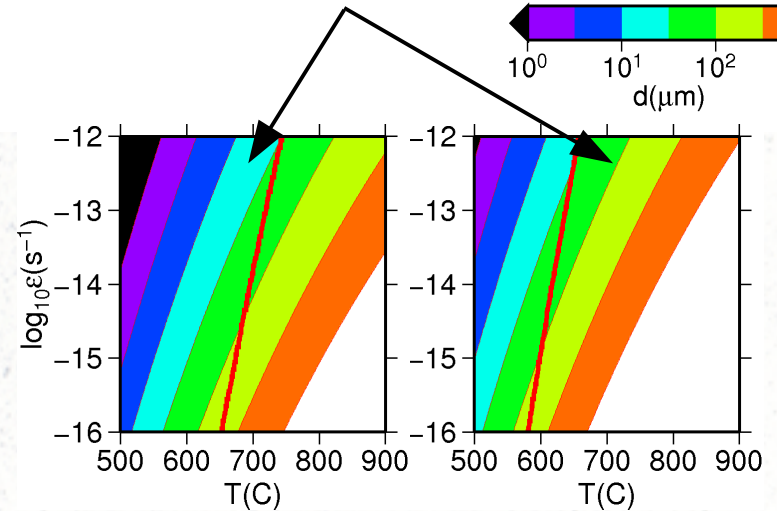
S1–S2 přechod: náhlý fázový přechod, rozpad velkých (metastabilních) zrn živce [Franěk et al. 2011]

V. Modely

GRX $\epsilon_{\infty} \times 0.1$

Th $f \times 10$

Th $f \times 0.1$

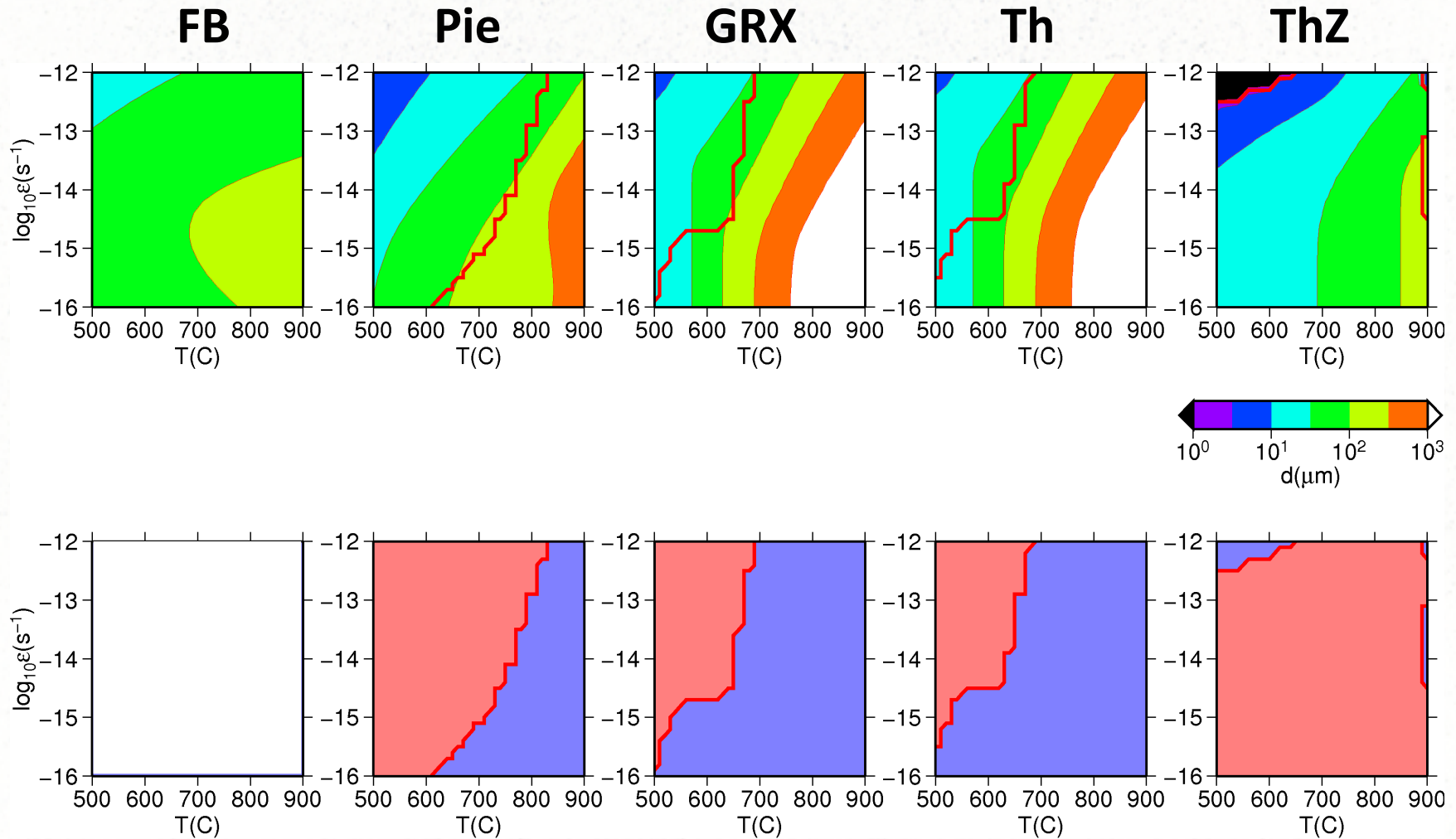
$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} d$$

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - f \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d^2 (\sigma : \dot{\epsilon}_{\text{disl}})$$

V. Modely

Jak rychle se mění velikost zrna po S1–S2 přechodu?

počáteční velikost zrna 20 μm , doba vývoje 5 milionů let

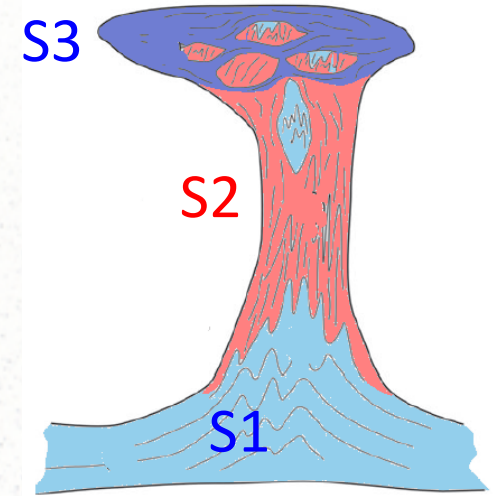

V. Modely

S2–S3 přechod:

- teplota klesá, rychlost deformace klesá
- mechanismus deformace se mění na dislokační
- průměrná velikost zrna se zvětší na $\sim 100 \mu\text{m}$

Je možné dosáhnout takového vývoje v modelu?

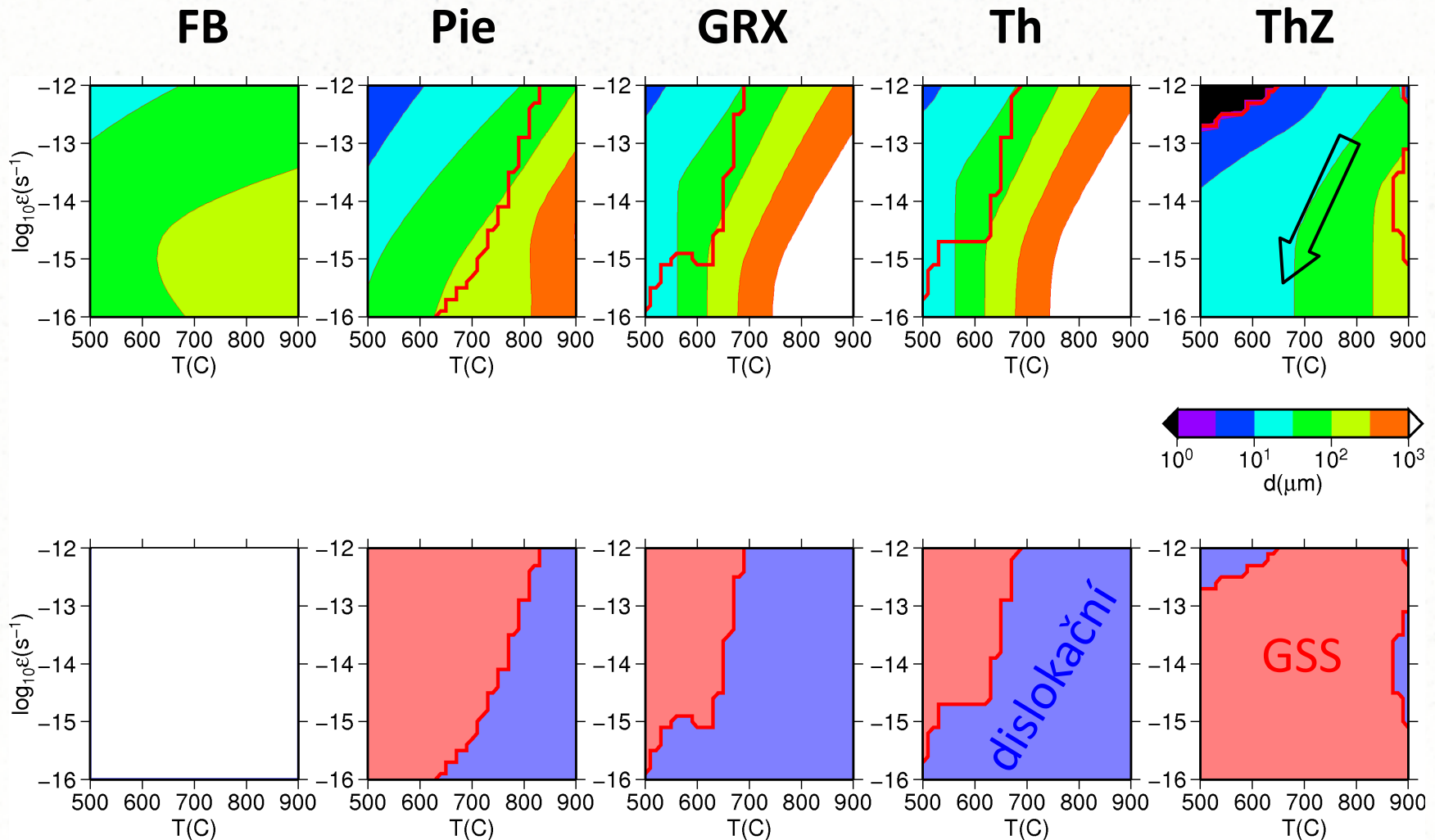
Kuře hledá žitné pole,
ale to je dávno holé

A na suchá strniska
vítr tiše zapíská:

V. Modely

počáteční velikost zrna 20 μm , doba vývoje 10 milionů let

V. Modely

V modelu ThZ se průměrná velikost zrna téměř nezvětší, zůstává v GSS oblasti.

Možná vysvětlení S2–S3 přechodu:

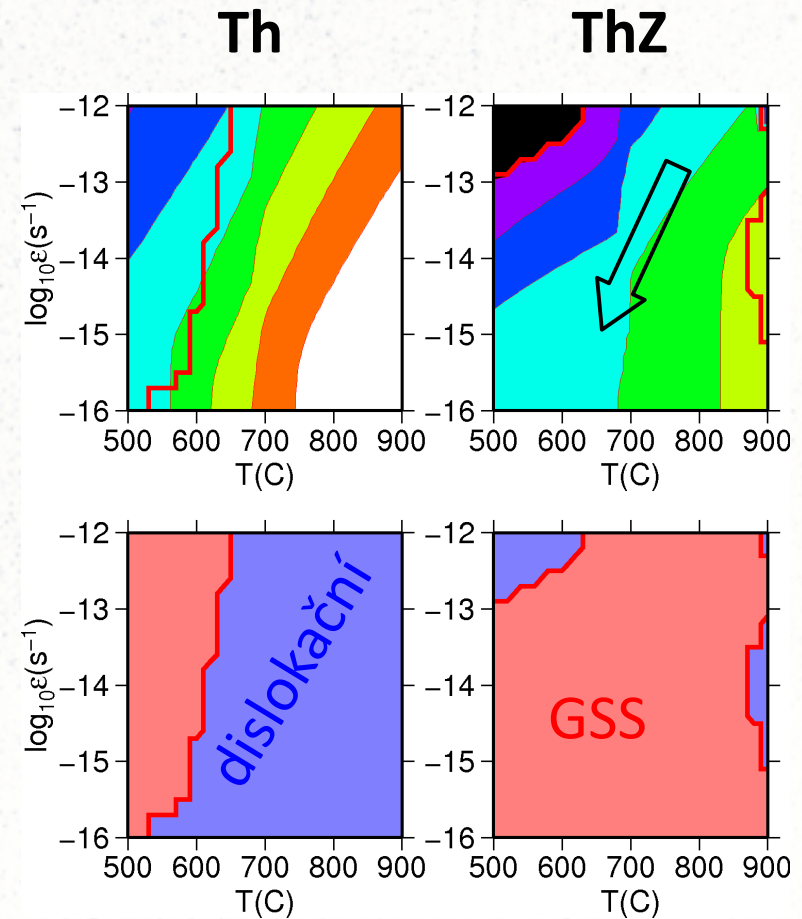
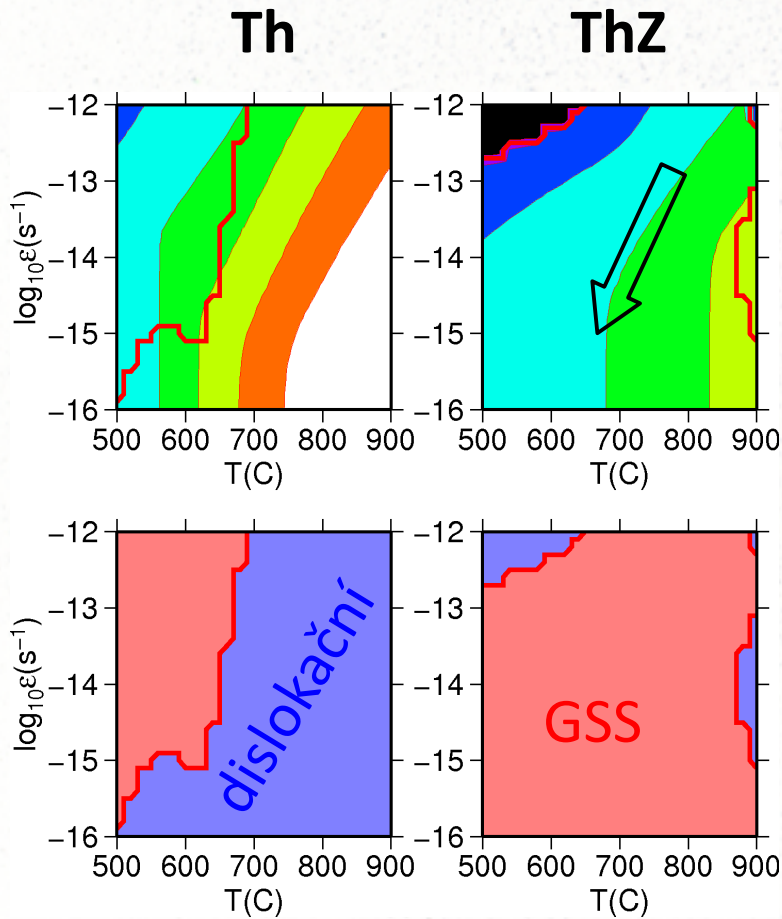
- změna na (efektivně) jednosložkový systém (ThZ->Th)
- další vlivy – utuhnutí taveniny v důsledku chladnutí, přítomnost vody, změna napěťových podmínek na větší škále

V. Modely

počáteční velikost zrna 20 μm , doba vývoje 10 milionů let

utuhnutí taveniny pro $T < 700\text{ }^\circ\text{C}$

$$A_{\text{disl}} \times 0.01, A_{\text{gss}} \times 0.01$$

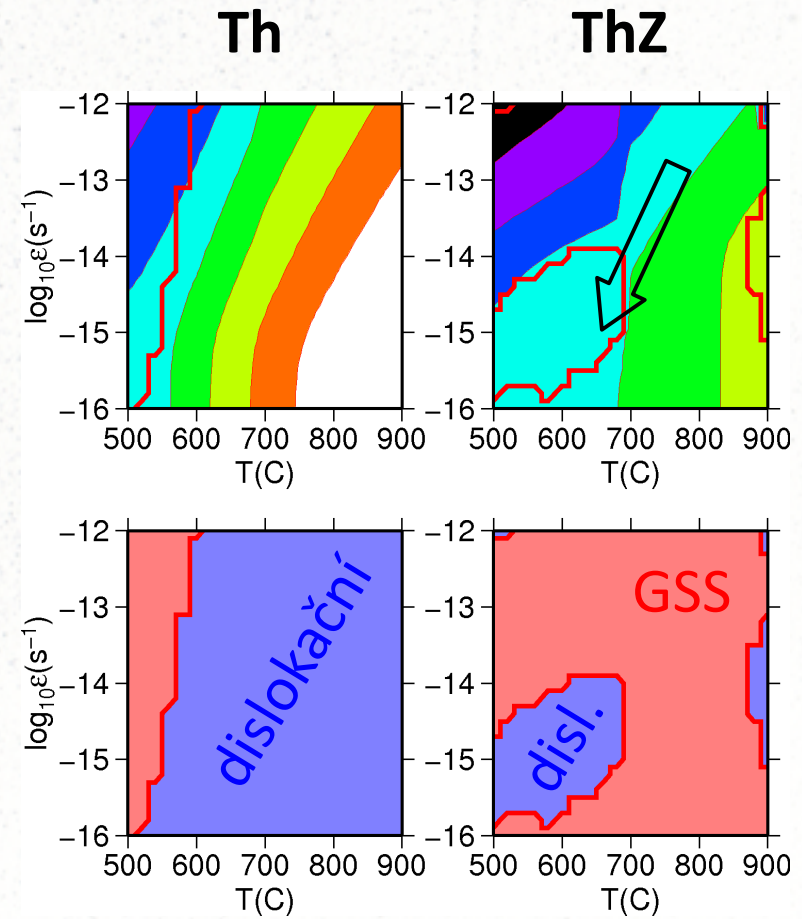
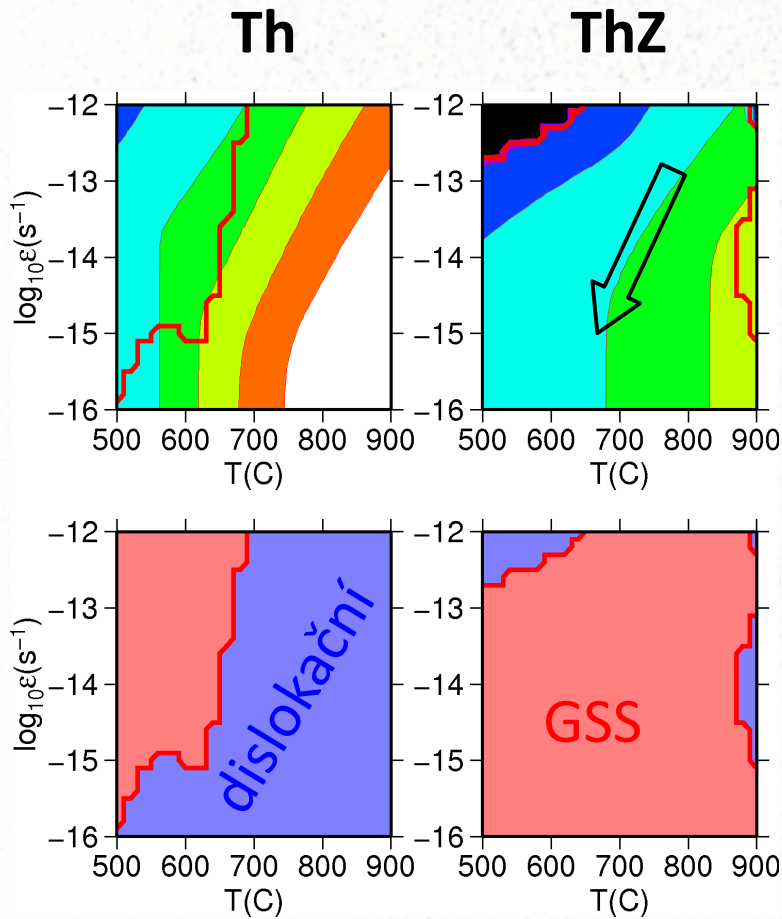

V. Modely

počáteční velikost zrna 20 μm , doba vývoje 10 milionů let

utuhnutí taveniny pro $T < 700\text{ }^\circ\text{C}$

$$A_{\text{gss}} \times 0.01$$

V. Modely

- **utuhnutí taveniny** -> snížení efektivity GSS tečení -> zvýšení napětí
-> zmenšení hraniční velikosti zrna mezi GSS a dislokačním tečením -> **aktivace dislokačního tečení**
- velikost zrna neroste
- dislokační tečení může způsobit oddělení jednotlivých složek – **snížení vlivu pinningu**
- v komplikovanějším modelu se rychlost deformace a napětí mění jiným způsobem

V. Modely 2D

2D termo-mechanické modely

FE software Elmer [www.csc.fi/web/elmer]

+ rozšíření pro modelování deformace v kůře [Maierová, 2013]

$$\nabla p - \nabla \cdot \boldsymbol{\sigma} = -\rho g \mathbf{e}_z$$

$$\nabla \cdot \mathbf{v} = 0$$

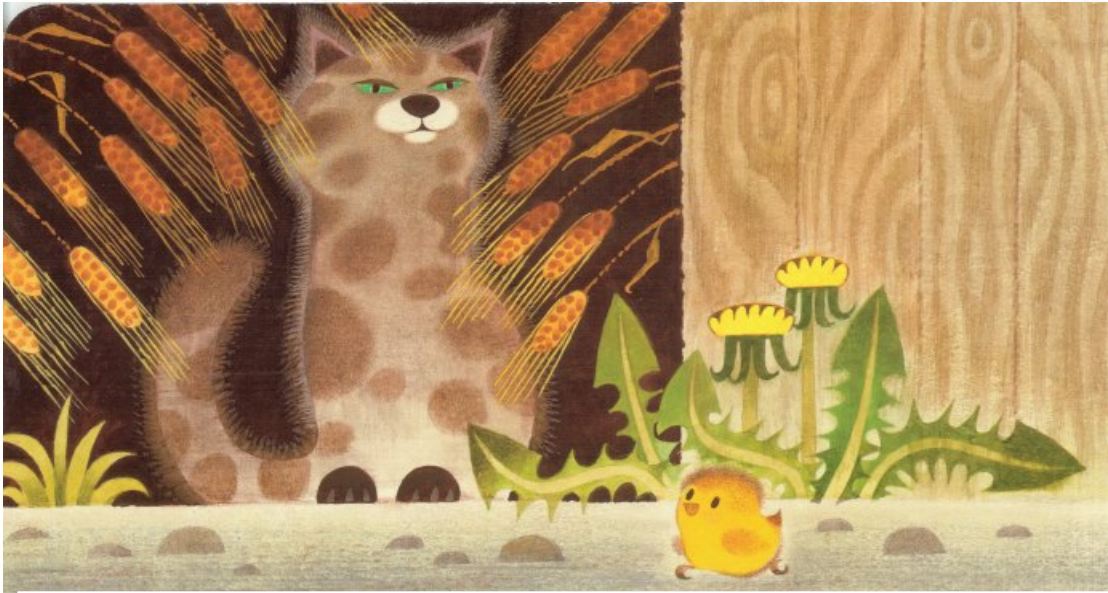
$$\rho c_p \frac{DT}{Dt} - \nabla \cdot k \nabla T = \boldsymbol{\sigma} : \dot{\boldsymbol{\epsilon}} + Q$$

$$\frac{Dc_i}{Dt} = 0$$

$$\boldsymbol{\sigma} = \boldsymbol{\sigma}(\dot{\boldsymbol{\epsilon}}, T, p, \{c_i\})$$

$$\rho = \rho(\{c_i\})$$

$$Q = Q(\{c_i\})$$

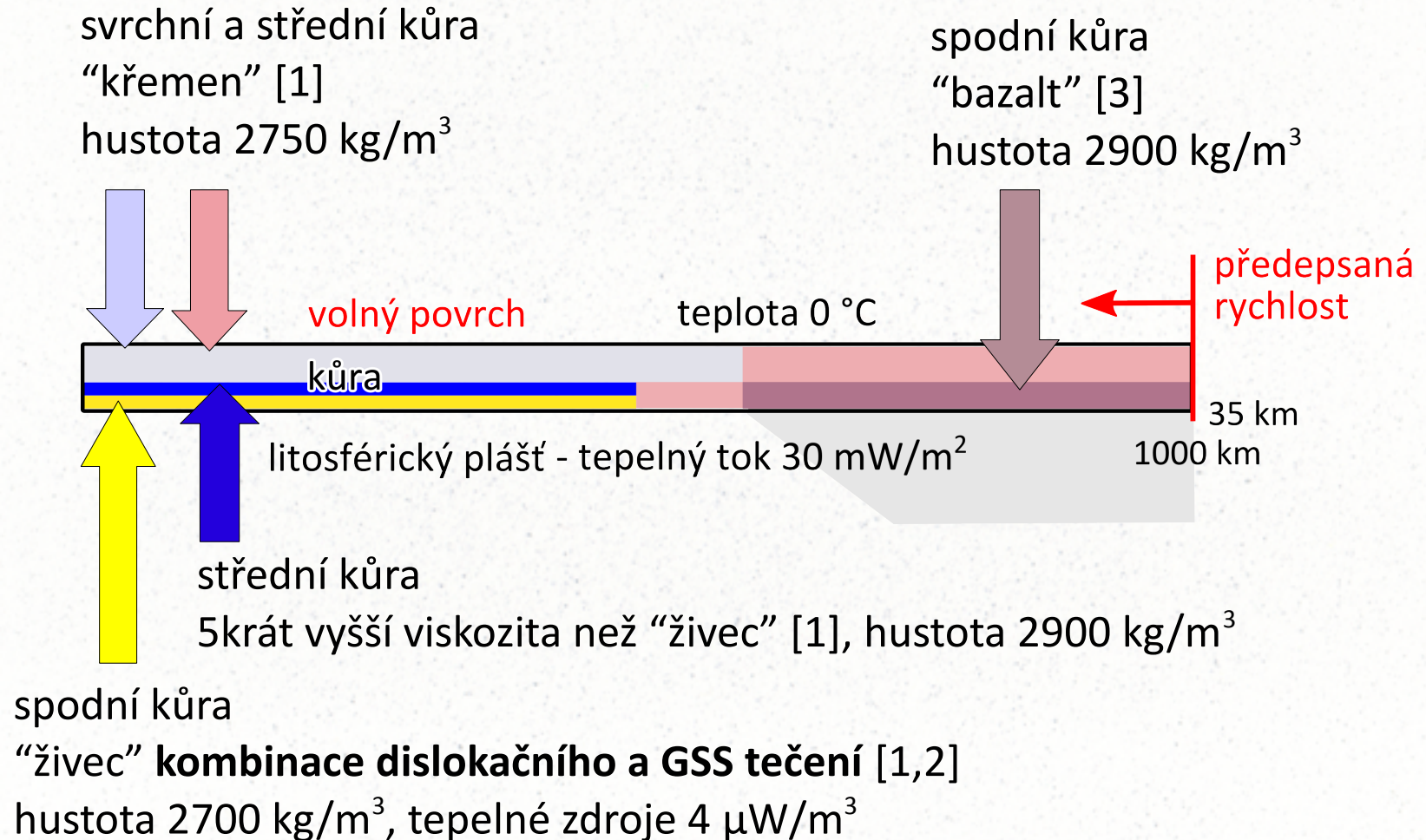

„Vždyť jsi doma, za chalupou.
Slyšíš? V stáji koně dupou,

kocour ve stodole vrní –

V. Modely 2D

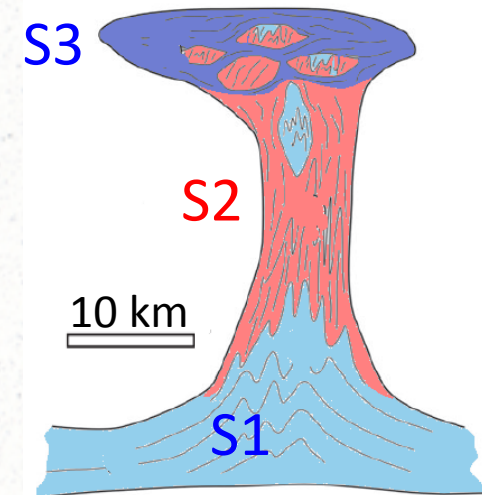
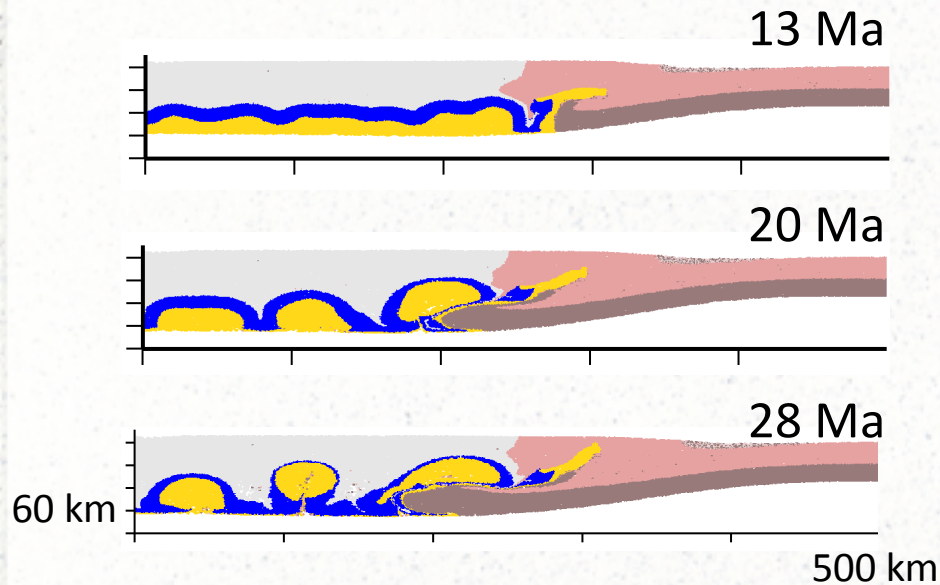
Počáteční a hraniční podmínky:

[1] Ranalli 1995, [2] Rybacki & Dresen 2000, [3] Mackwell et al. 1998

V. Modely 2D

Bez GSS, jen dislokační tečení

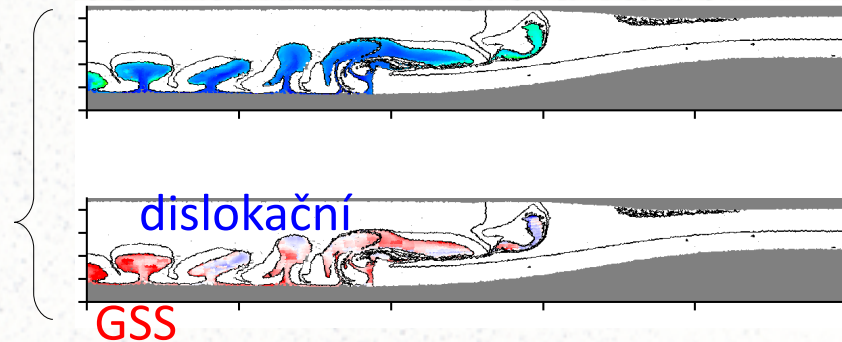
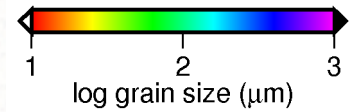
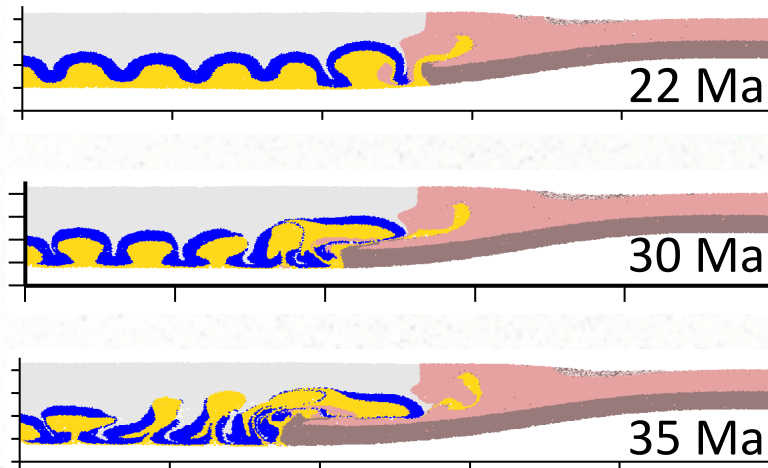

Tvar ani rozměr namodelovaných diapirů neodpovídá geologickým pozorováním.

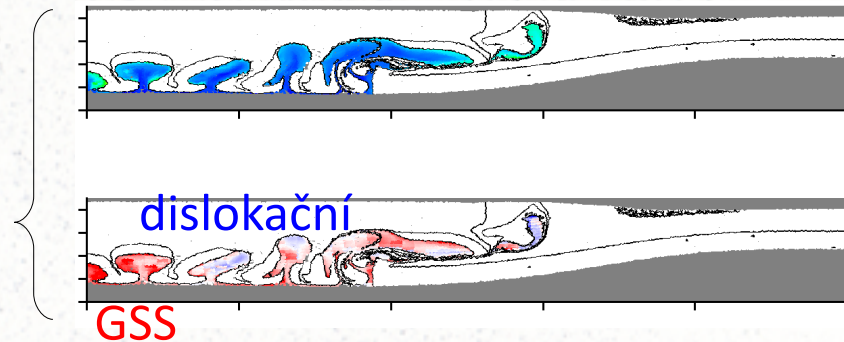
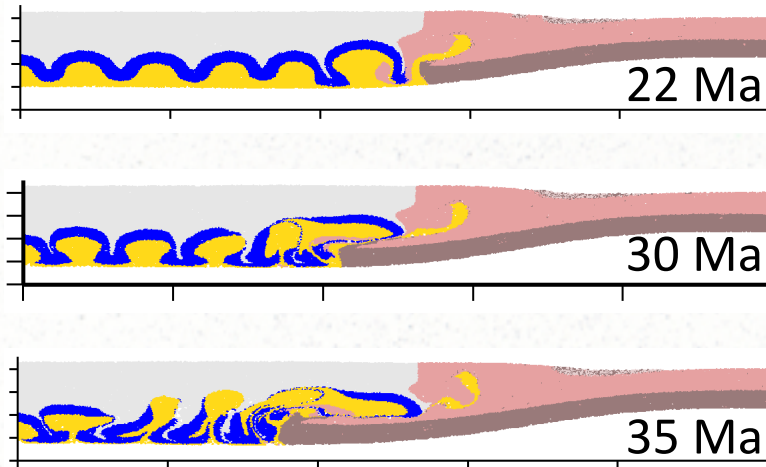
V. Modely 2D

hraniční hypotéza (FB) $\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$

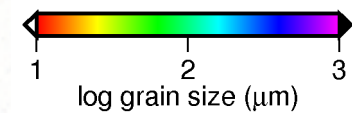
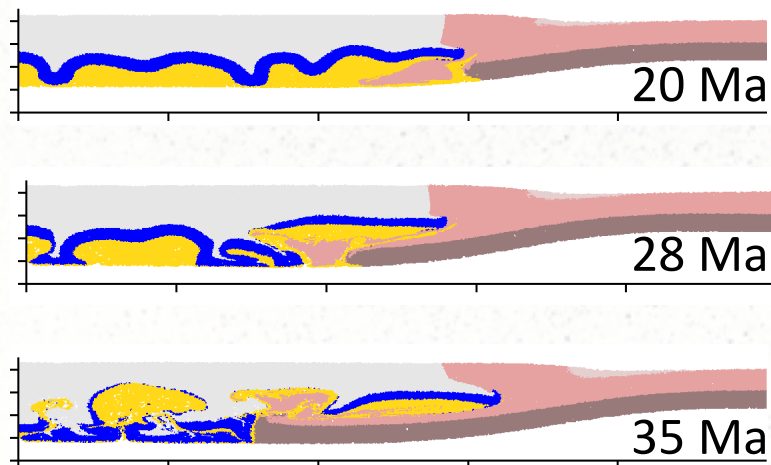

V. Modely 2D

hraniční hypotéza (FB,disl) $\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}_{\text{disl}}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$

FB,disl + správná rovnice pro viskozitu

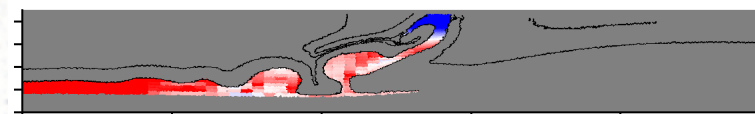
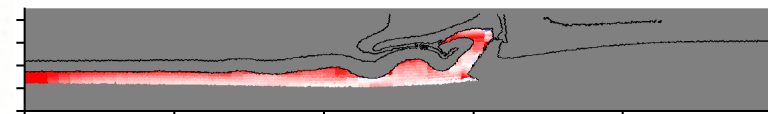
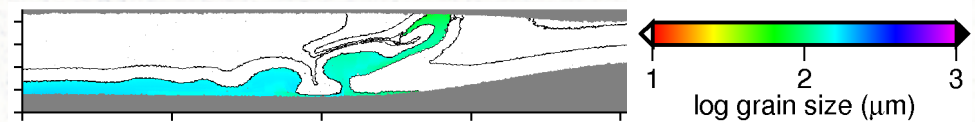
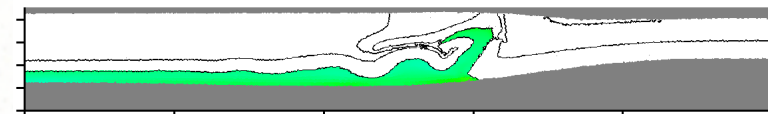
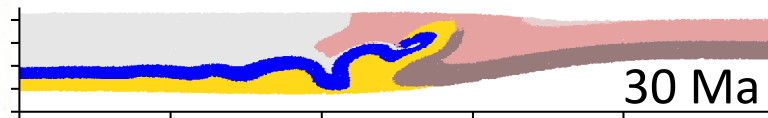
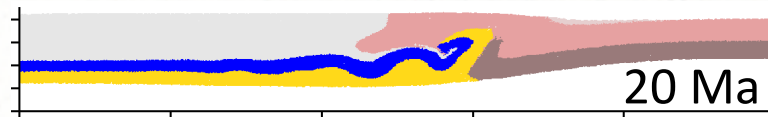

velikost zrna stále ~20 μm, zůstává v GSS

V. Modely 2D

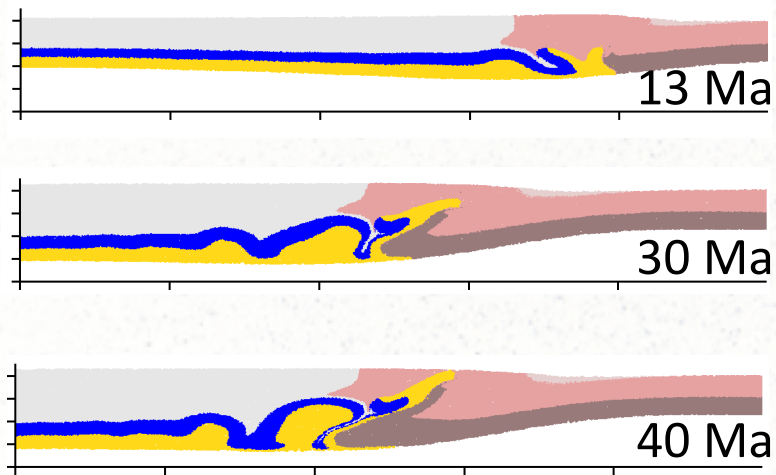
hraniční hypotéza (FB)

$$\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty})$$

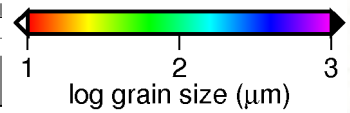
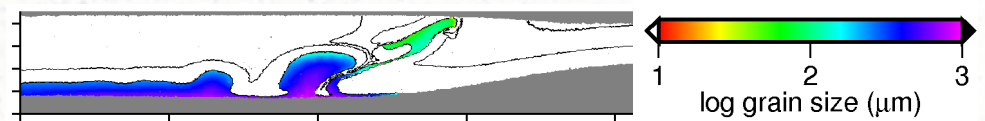
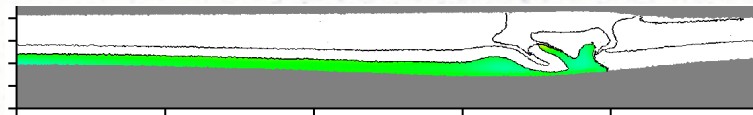

V. Modely 2D

piezometr (Pie)

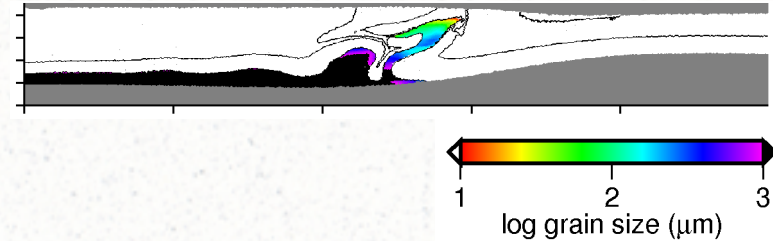
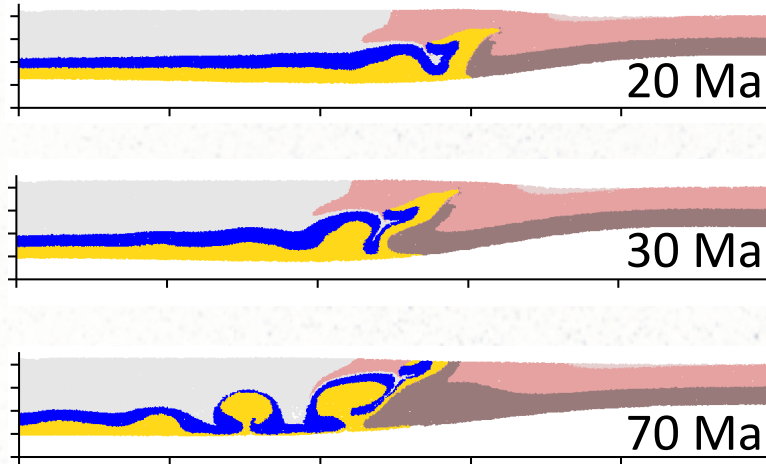
$$\dot{d} = - \frac{\dot{\epsilon}}{\epsilon_{\infty}} (d - d_{\infty}) \quad d_{\infty} = D_0(T) \sigma^{-l}$$

V. Modely 2D

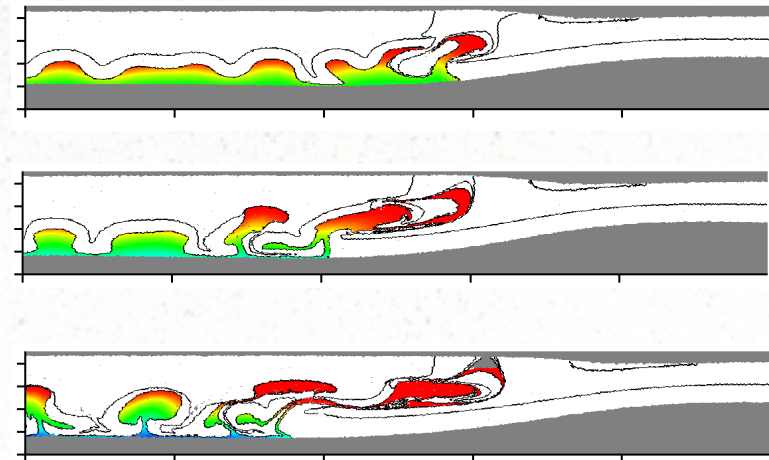
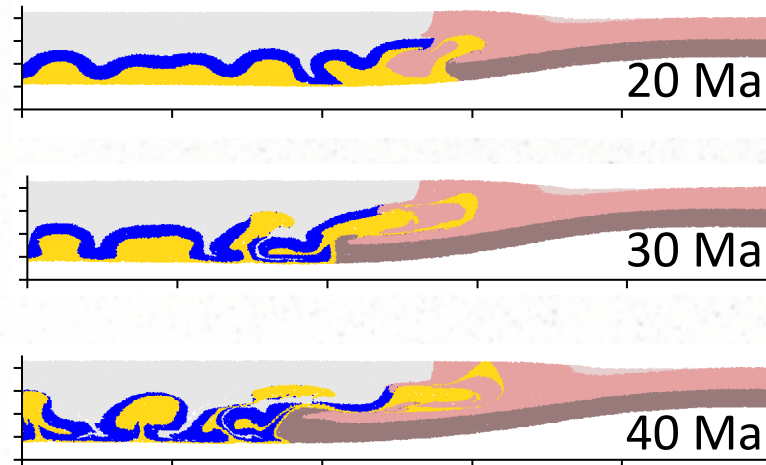
termodynamický přístup (Th)

$$\dot{d} = \frac{G}{p d^{p-1}} - f \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d^2 (\sigma : \dot{\epsilon}_{\text{disl}})$$

s pinningem (ThZ)

$$\dot{d}_i = \frac{G}{p d_i^{p-1}} Z_i - f(1 - f_r) \frac{\lambda_3}{3\gamma\lambda_2} d_i^2 (\sigma_i : \dot{\epsilon}_{\text{disl}}) Z_i^{-1}$$

Shrnutí

- řada přístupů dávajících různý vývoj velikosti zrna
- podstatná je volba s/bez růstového členu, s/bez rekrystalizace v GSS oblasti, s/bez pinningu
- jednoduchý přístup nedokáže vystihnout celý proces – je potřeba si pomoci např. tavením/solidifikací nebo fázovým přechodem

a tvá máma za vraty

zob, zob, zobá bílé zrní
s ostatními kuřaty."

Konec pohádky

„Děkuji ti, žitné pole!“
„Pozdravuj tam ve stodole!“

„Koho, milé políčko?“
„Zrno i to zrníčko!“

Ať se ke mně zjara hlásí,
vychovám z nich nové klasy!“

A tak mámu zakrátko
našlo také kuřátko.

Literatura

- Bercovici & Ricard: Mechanisms for the generation of plate tectonics by two-phase grain-damage and pinning, PEPI, 2012.
- de Bresser et al.: On dynamic recrystallization during solid state flow: effects of stress and temperature. *Geophys. Res. Lett.* 25, 3457–3460, 1998.
- Franěk et al.: Origin of felsic granulite microstructure by heterogeneous decomposition of alkali feldspar and extreme weakening of orogenic lower crust during the Variscan orogeny, *JMG*, 2011.
- Oliot et al.: Mid-crustal shear zone formation in granitic rocks: Constraints from quantitative textural and crystallographic preferred orientations analyses, *Tectonophysics*, 2014.
- Maierová: Evolution of the Bohemian Massif: Insights from numerical modeling. Doctoral thesis. <http://geo.mff.cuni.cz/theses/2013-Maierova-PhD.pdf>, 2013.
- Rozel et al.: A thermodynamically self-consistent damage equation for grain size evolution during dynamic recrystallization, *GJI*, 2011.
- Montési & Hirth: Grain size evolution and the rheology of ductile shear zones: from laboratory experiments to postseismic creep, *EPSL*, 2003.
- Elmer, Open Source Finite Element Software for Multiphysical Problems, CSC – IT Center for Science, Espoo, Finland, www.csc.fi/english/pages/elmer.
- <http://virtualexplorer.com.au/special/meansvolume/contribs/brecht/>
- <http://www.geology.um.maine.edu/geodynamics/AnalogWebsite/UndergradProjects2010/PatrickRyan/Pages/Home%20Page.html>
- Hrubín & Miler: *Kuřátko a obilí*, 1953.